

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University

ISSN: 2147-0049 e-ISSN: 2147-2823

RTEUIFD, December 2017, 6 (12): (315-318)

Yayın Değerlendirmesi / Book Review

Hızır Hacıkeleşoğlu*

Karaca, Faruk. *Dinî Gelişim Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2016.

Karaca, Faruk. *Psychology of Religious Development*. Trabzon: Eser Ofset Publication, 2016.

Çok yönlü bir kavram olarak gelişim, anne karnından başlayarak ölümlerle son bulan dinamik bir süreç şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İnsanoğlu hayata tutunmak için gelişmek zorundadır. Bu zorunluluk onun gelişmeye muhtaç bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Karaca'nın ifadesiyle gelişmeye muhtaç, müsait ve mecbur olan insan yavrusu, gelişimin değişmez bir objesi olarak açıklanabilir.

Din veya insanda yansıması şeklinde tezâhür eden dindarlık ile gelişim, birlikte ilerleme zorunluluğu olan iki ayrı alan görünümündedir. Dolayısıyla gelişim bir bütün olarak ele alındığında; dinin de gelişime müdahil olduğu, hatta gelişimin en önemli motivasyon araçlarından biri olduğu iddia edilebilir. Bu bağlamda Faruk Karaca, dinî gelişimi kişisel gelişimin bir parçası ve kişilik gelişimiyle paralel ilerleyen bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Karaca'nın *Dinî Gelişim Psikolojisi* başlığıyla yayımladığı eseri, söz konusu sürecin temel özelliklerine ve gelişim evrelerine göre ele alınmasına odaklanmaktadır. Çalışma, din psikolojisi

* Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı.
Research Assistant, Gumushane University Divinity Faculty, Department of Psychology of Religion,
Gumushane / Turkey. (hizirhacikelesoglu@hotmail.com)
orcid.org/0000-0001-7831-0090

alanında Türkiye’de yayımlanan ilk ve tek eser olma özelliği taşımakla beraber İlahiyat Fakültelerinde seçmeli ders olarak okutulan ‘Dinî Gelişim Psikolojisi’ dersleri için de gerek akademik bir dil kullanılmasından kaçınılması gerekse ana başlıklar halinde tasnif edilmesi açısından özgün bir ders kitabı niteliği taşımaktadır.

Çalışma, giriş bölümünde ‘Dinî Gelişimin Doğası’ ve ‘Dinî Gelişimi Belirleyen Faktörler’ olmak üzere iki başlık altında şekillenmektedir. Bu bölümlerde insanın dindarlaşma potansiyelini yüzme kapasitesiyle dünyaya gelen bir çocuk örneği üzerinden açıklayan yazar, dindarlığın gelişimsel bir süreç izlediği, çevre tarafından desteklenmesi gerektiği ve birikimli bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Bu süreç içerisinde dinî gelişimi belirleyen faktörler bireysel ve sosyal olmak üzere iki ana başlıkta incelenmiştir. Dinî gelişimi belirleyen bireysel faktörlerden özellikle genetik faktörler üzerinde duran yazar dinî eğilimi, bireyin diğer ruhsal özellikleriyle birlikte ve kişiliğin bilinmeyen bölgeleriyle iç içe bir şekilde geliştiğini vurgulamaktadır. Sosyal faktörler başlığı altında sosyalleşmenin gerçekleştiği ailenin önemine değinen Karaca, çocuk ve gençlerin dindarlığı üzerinde ebeveynin tartışılmaz bir önem taşıdığını söyleyerek ve ebeveynin çocuk üzerindeki etkisinin çocuklarına sağladıkları ilgi ve bakım sonucu ortaya çıkan güven duygusu ekseninde geliştiğini belirtmektedir. Ayrıca bireylerin ebeveynlerinden hangisiyle daha pozitif ilişkiler geliştirmişse ondan daha çok etkileneceğini ve ebeveynin kişilik özellikleri ve çocuklarıyla ilişkilerindeki tutarlı tutumun olgun bir gelişim için son derece önemli olduğu üzerinde durmaktadır.

‘Dinî Gelişim Teorileri’ başlığı altında dinî gelişim olgusunu açıklamaya yönelik teorileri; evre teorileri, ömür boyu gelişim teorileri ve bütünsel yaklaşımlar olmak üzere üç bölüm olarak tasnif eden yazar, söz konusu teorilerin oldukça kapsamlı olduğunu ifade ederek burada sadece öne çıkan yaklaşımları özetlemekle yetinmiştir.¹ Bu kısımda bilişsel psikolojinin en önemli isimlerinden biri olan Piaget’in bilişsel gelişimi açıklamak için önerdiği yaklaşımın gelişim ve dinî gelişimi açıklamadaki hemen tüm yaklaşımlara bir referans kaynağı olduğu ifade edilmektedir.

Batı eksenli geliştirilen yaklaşımlara ek olarak yazar, dinî gelişim olgusuna İslâmî perspektiften bir model sunmaktadır. Batıda geliştirilen dinî gelişim modellerinin gelişim olgusunu daha çok bilişsel kavrayış düzeyinde ele alması, dinlerin konuya yaklaşımının göz ardı edilmesi ve geliştirilen teorilerin genellikle Hristiyan ve Yahudi kültürel atmosferinde geliştirilmiş olması gibi etkenlerin yazarı İslâmî bir bakış açısıyla model geliştirmeye sevk ettiği gözlenmektedir. Ayrıca yazar,

¹Dinî gelişim teorileri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Faruk Karaca, *Dinî Gelişim Teorileri* (İstanbul Dem Yayınları, 2007).

diğer araştırmacıların da bu tarz teoriler geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Karaca'nın teklif ettiği dinî gelişim modeline (Karaca Modeli) bakıldığında üç evre ve yedi aşamadan meydana geldiği görülmektedir. Çocukluk dönemini 'Duygusal Eğilimler ve Dinsel Hazırlık Evresi' olarak ifade eden yazar, bu dönemde içgüdüsel arzuların öncelikli olduğu ve dinî gelişimin henüz kendisini belli etmediği ve bazı insanların hayatları boyunca bu evrede kalabileceğini belirtmektedir. Modele göre gelişimin ikinci evresi ergenlik dönemine karşılık gelmekte ve 'Dinî İlginin Uyanışı ve Sorgulama Evresi' şeklinde isimlendirilmektedir. Karaca'ya göre bu evrede artık bireyden dinsel fitratını aktifleştirmesi ve içgüdüsel arzu ve eğilimlerinde bir denge durumu sağlaması beklenmektedir. Üçüncü ve son evre olan 'Uyum ve İstikrar Evresi', yetişkinlik dönemiyle başlayıp ömür boyu devam eden bir süreçtir. Bu dönemde artık insan psişesinde bir öz olarak bulunan dinî eğilimin zamanla gelişerek merkezî bir tutum haline gelmesi beklenmektedir. Bu şekilde yazar, dinî tutumların merkezîleşmesiyle birlikte yukarıda sayılan eğilimler başta olmak üzere insanın sahip olduğu tüm eğilimlerin merkezî tutumun etkisi altına gireceğini belirtmektedir.

Batı dünyasında geliştirilen dinî gelişim teorilerinin temel eksikliğinin uygulamaya yeterince yer vermemeleri olduğunu belirten yazar, İslâm'da Rab-Kul ilişkisi bağlamında 'Urvet'ül-Vuska Modeli' olarak isimlendirdiği bir yaklaşım sunmaktadır. İslâmî gelişim modelinin üç aşamada tasnif edildiği gözlenmekte ve bunlardan birincisinin 'niyet' faktörü olduğunu söylemektedir. Niyetin; insanın dini ne kadar ciddiye aldığını gösterdiği ve samimiyet derecesini yansıttığını ifade eden yazar, niyete hayatî bir önem atfetmektedir. Modelin ikinci ve en önemli aşamasını ise 'aksiyon' oluşturmaktadır. Modelin merkezinde aksiyonun bulunduğunu belirten Karaca, İslâmî gelişim modelinin, aksiyon öncesi ve aksiyon sonrasının eklenmesiyle üç temel evreden oluştuğunu ileri sürmektedir. Burada döngüsel bir süreçten bahseden Karaca, öngördüğü davranışlar tarafından yeniden doğrulmayan inancın varlığını devam ettirmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir. Temel karakteristiği 'aksiyon' olan İslâmî gelişim modelinin önemli özelliklerinden biri de 'kümülatif bir süreç' olmasıdır.

Eserin diğer bölümleri gelişim dönemlerine (Çocukluk, Ergenlik, Yetişkinlik, Yaşlılık) ayrılarak bu dönemler açısından dinî gelişimi belirleyen temel faktörler ve dinî gelişim karakteristikleri hakkında derinlemesine bilgi vermeye dayalı bir dizayn içerisinde okuyucuya sunulmaktadır. Ayrıca her başlığın sonunda söz konusu gelişim dönemlerine ilişkin öneriler yer almaktadır. Bu bağlamda çocukluk dönemiyle ilgili dinî gelişimin, sanıldığından daha erken başladığı ve ebeveynlerin bu konuyu hassasiyetle ele almaları gerektiği, ayrıca çocuğun hayatında duygu unsurunun dinî gelişimde önemsenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çocukların

hayatlarında ilk defa din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmenleriyle tanıştıkları yaşlarda derslerine girecek olan öğretmenlerin, yeni mezun değil de tercihen daha yaşlı ve meslekî deneyimi fazla, ebeveyn olmuş öğretmenlerden seçilmesi; yazarın üzerinde durduğu önemli konulardan biridir. Ergenlikte dinî gelişim ile ilgili öneriler kısmında aşırı kontrolcü bir tutum sergilemenin doğru olmadığı, çelişkili davranışlarda bulunmanın yanlış olduğu ve sevginin bu dönemi atlama en etkili ilaç olacağı belirtilmektedir. Yapılan bir araştırmada genç insanları dinden uzaklaştıran dört faktörden en önde geleninin anne-babayla zayıf ilişkiler olduğu örneğinden hareketle yazar, ebeveyn-çocuk ilişkisinin güçlü olması gerektiğini ifade etmektedir. Yetişkinlik dönemi açısından bireylere yüklenen gelişim ödevlerinin din vasıtasıyla hafifletilebileceğini belirten yazara göre bu dönemde Allah'la girilen ruhsal ilişki sonucunda birçok yetişkin için Allah, önemli bir çözüm ortağı, bir yardımcı ve yoldaş konumundadır. Yetişkinlik dönemini bireysel farkındalığın en üst düzeye çıkabileceği bir dönem olarak niteleyen yazara göre bu dönemde bireyler, zaman zaman kendi iç dünyalarına bakıp derin tefekkürlere dalmalıdır. Bu durum kişisel gelişim ve farkındalık açısından önemli olduğu kadar, iç dünyada Allah ile irtibat kurmaları açısından da önemlidir. Yaşlılık dönemi dinî-kişisel gelişim ile ilgili öneriler ise daha çok çevre desteğinin önemi etrafında şekillenmektedir. Yaşlılık döneminde insanlara en fazla desteğin aile çevresinden geldiği ifade edilerek ideal bir aile yaşantısının, çocuk sahibi olmak ve onlarla kurulan iletişimin; yaşlılık döneminde ihtiyaç duyulan fiziksel, sosyal ve psikolojik destek için vazgeçilmez bir faktör olduğu vurgulanmaktadır.

Dinî Gelişim Psikolojisi adıyla yayımlanan bu eser, Türkiye'de hızla gelişen akademik disiplinlerden biri olan din psikolojisi alanına önemli bir katkı sağlamaktadır. Eser içeriğiyle ilgili kısaca ifade edilenlerin yanında, gerek din psikolojisinin temel ilgi alanlarına yönelik bilgilenmek isteyenler, gerekse gelişim ve dinî gelişim konularında bilgi sahibi olmak isteyenler için önemli bir başvuru kaynağı özelliği taşımaktadır.

Karaca, Faruk. "Dinî Gelişim Psikolojisi". Değerlendiren: Hızır Hacıkeleşoğlu.

RTEÜİFD 12 (2017): 315-318.

